

AGNIESZKA GAWLAS-ZAJĄCZKOWSKA¹

Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0000-0003-2736-1618

Polityka historyczna Prawa i Sprawiedliwości na przykładzie wybranych zagadnień dotyczących upamiętnienia Holokaustu w świetle rekomendacji instytucji Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Od czasu debaty na temat postaw Polaków w stosunku do Żydów w czasie wojny, która miała miejsce po publikacji Jana Tomasza Grossa dotyczącej zbrodni w Jedwabnem (Gross, 2000), rozpoczęła się w Polsce kształtować konfrontacyjna reakcja na tę publikację, mająca na celu obronę wizerunku Polaków (Forecki, 2018, s. 9–10). Stworzone wówczas założenia i postulaty zostały rozwinięte i włączone do programu partii Prawo i Sprawiedliwości, a następnie stały się podstawowymi elementami prowadzonej przez tę partię polityki historycznej w okresie jej rządów. Pojęcie polityki historycznej, używane w artykule, przyjmuję za definicją zaproponowaną przez Rafała Chwedoruka, który określił to zjawisko jako „politycznie motywowana interpretacja przeszłości, stanowiąca element politycznego działania państwa i innych podmiotów, mająca na celu zyskanie wpływu na pamięć społeczną” (Chwedoruk, 2015, s. 49).

Celem badawczym artykułu jest analiza głównych założeń polityki historycznej partii PiS oraz sposobu realizacji tych postulatów w odniesieniu do historii Holokaustu, a także wykazanie sprzeczności tych działań z głównymi rekomendacjami Unii Europejskiej w tym zakresie. Przyjęta została hipoteza, że niektóre działania prowadzące do realizacji polityki historycznej przez rząd PiS zostały podjęte bez poszanowania zasad demokratycznych i w związku z tym stały w sprzeczności ze standardami polityki europejskiej.

W artykule wykorzystano metodę analizy dokumentów, w tym dokumentów źródłowych, w szczególności programów partii PiS oraz analizy tekstów naukowych, odnoszących się do polityki historycznej.

Przedstawione zostały podstawowe założenia prawicowej polityki historycznej, realizowanej w Polsce przez rząd Prawa i Sprawiedliwości w latach 2005–2007, a następnie 2015–2023, na podstawie analizy programów politycznych oraz artykułów opublikowanych przez przedstawicieli tego nurtu.

¹ Artykuł udostępniany jest na licencji Creative Commons – CC-BY-SA 4.0 – uznanie autorstwa, użycie niekomercyjne, na tych samych warunkach.

W szczególności zwrócona została uwaga na takie postulaty jak krytyka tak zwanego rewizjonizmu historycznego, czyli ciągłego rewidowania pamięci historycznej, skupienie uwagi na podkreślaniu historycznych osiągnięć jako metoda budowania tożsamości narodowej, odwołanie się do tradycji narodowej czy brak dialogu z innymi krajami (dialog postrzegany jako zagrożenie dla tożsamości narodowej). W dalszej części artykułu opisane zostały wybrane elementy sposobu realizowania tej polityki w zakresie upamiętnienia historii Holokaustu, ze szczególnym uwzględnieniem decyzji i wydarzeń, które wydają się być niezgodne z demokratycznymi standardami europejskimi i wskazują na to, że polityka historyczna rządu Prawa i Sprawiedliwości była realizowana bez poszanowania dla badań naukowych i prowadzona w sposób zideologizowany. Ostatnia część artykułu zawiera przedstawienie podstawowych rekomendacji i wytycznych instytucji Unii Europejskiej w zakresie zasad upamiętnienia historii Holokaustu. Zestawienie sposobów prowadzenia polityki historycznej w zakresie historii Zagłady Żydów przez partię Prawo i Sprawiedliwość z zasadami i standardami europejskimi jasno wskazuje, że polityka historyczna w Polsce w latach 2005–2007 i 2015–2023 była narzędziem do osiągnięcia określonych celów politycznych w sposób odbiegający od politycznych i naukowych standardów.

Podstawowe założenia prawicowej polityki historycznej partii Prawo i Sprawiedliwość

Polityka historyczna stanowi bardzo ważny element w programie politycznym partii Prawo i Sprawiedliwość. W rozumieniu prawicowych środowisk, polityka historyczna jest narzędziem służącym do budowania w społeczeństwie wspólnoty politycznej, a także zbiorowej tożsamości narodowej Polaków. Dodatkowo środowiska konserwatywne postrzegają politykę historyczną jako ważny element polityki zagranicznej i istnienia Polski w świadomości państw i społeczeństw na całym świecie (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014, s. 141–142). Kształtowanie i wzmacnianie tożsamości polskiej wspólnoty uważają za wielkie wyzwanie polityczne, a politykę mającą na celu budowanie wspólnej tożsamości narodowej za jeden z podstawowych obowiązków państwa polskiego (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2019, s. 214–215). Sposobami na osiągnięcie tak postawionych celów, są między innymi wzmacnianie i upowszechnianie wartości takich jak patriotyzm narodowy i lokalny oraz idea wolności (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2019, s. 214–215). Według konserwatywnych myślicieli (ideologów) idea wolności zajmuje centralne miejsce w dziejach polskiej wspólnoty politycznej i jest największym wkładem Polski w dziedzictwo Europy. Jest to fundament współczesnego, obywatelskiego patriotyzmu (Kostro, Ujazdowski, 2005, s. 50–51).

Według Tomasza Merty, w kształtowaniu prawicowej polityki historycznej podstawowe znaczenie ma podkreślanie pozytywnych i heroiczych wydarzeń i bohaterów narodowych, a nie haniebnych działań i zdrajców, ponieważ te pozytywne aspekty służą organizowaniu wspólnoty i komunikacji międzypokoleniowej (Merta, 2005, s. 72–73).

Dużo uwagi poświęcone jest też krytyce sposobów prowadzenia polityki historycznej w Polsce od roku 1989, zarzucając między innymi niewystarczające skupienie uwagi na budowaniu pozytywnego przekazu międzynarodowego, co doprowadziło do nadużyć „innych” w stosunku do Polski (Gawin, 2005, s. 28–29). Przykładem takich negatywnych konsekwencji jest relatywizacja winy Niemców za zbrodnie II wojny światowej i obciążanie nimi Polaków (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014, s. 27).

Przedstawiciele prawicowi zaproponowali znacznie większą aktywność instytucji państwowych, które miałyby wykorzystywać wybrane wątki historyczne do wzmacniania narodowej dumy i solidarności wspólnoty obywatelskiej (Machcewicz, 2017, s. 29). Konserwatyści w swoich programach postulują wzmocnienie edukacji historycznej w szkołach, wzmocnienie instytucji dokumentujących oraz popularyzujących historię (Kostro, Ujazdowski, 2005, s. 53). Znajdujemy postulaty dotyczące konieczności zmian programowych w nauczaniu historii, ze względu na to, że według prawicowych ideologów, najważniejszym celem kształcenia jest wzmocnienie postawy patriotycznej, a kształt polskiej edukacji historycznej powinien być zdeterminowany przez dwa czynniki związane z potrzebami państwa: „kształtowanie postaw patriotycznych i zapewnienie ciągłości przekazu kodu kulturowego” (Michalski, 2005, s. 102–105).

Wszystkie główne idee polityki historycznej, zawarte zarówno w literaturze prawicowej, jak i w programie partii Prawo i Sprawiedliwość, były wprowadzone w życie najpierw w latach 2005–2007, a następnie 2015–2023, okres ten obejmuje kadencje rządów PiS. Analizując wybrane aspekty historii takich instytucji jak Muzeum Drugiej Wojny Światowej w Gdańsku, Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów w czasie II wojny światowej możemy zaobserwować szeroki zakres niedemokratycznych metod stosowanych przez rząd, w celu osiągnięcia zamierzonych celów politycznych. Realizując prawicową wizję polityki historycznej, rząd był skłonny do manipulacji wcześniej udokumentowaną wiedzą, ustaleniami naukowymi i osiągnięciami instytucjonalnymi.

Przykłady realizacji prawicowej polityki historycznej

Historia tworzenia Muzeum Drugiej Wojny Światowej w Gdańsku pozwala zaobserwować metody, jakimi posługiwała się partia PiS, realizując założenia swojej polityki historycznej. Inicjatywa utworzenia muzeum w Gdańsku została zapoczątkowana w 2007 roku, po objęciu rządu przez Donalda Tuska. Pomysłodawcami i twórcami koncepcji muzeum i wystawy głównej byli Paweł Machcewicz, który został później dyrektorem tej instytucji oraz Piotr Majewski. Jednym z podstawowych założeń mającej powstać wystawy było przedstawienie drugiej wojny światowej poprzez losy ludności cywilnej, postrzeganej jako główna ofiara wojny. Wystawa miała przedstawiać najważniejsze wydarzenia zarówno dla Polaków, jak i innych narodów w Europie Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej, jednak nie miała być militarną historią wojny (Machcewicz, s. 22–23). Od momentu ogłoszenia koncepcji programu wystawy, spotkała się ona z ogromną krytyką ze strony prawicowych środowisk,

w tym członków partii PiS. Koncepcji tej zarzucano między innymi, że zbyt uniwersalny charakter wystawy i skupienie się na doświadczeniach różnych narodów, spowoduje niewystarczające podkreślenie najważniejszych wątków historycznych dla Polaków i tym samym pomniejszy rolę Polaków w czasie wojny. Dodatkowo skupienie się na losach ludności cywilnej wpłynie na marginalizację najważniejszego, z punktu widzenia Polski, wątku militarnego i najważniejszych wyczynów i osiągnięć militarnych Polaków, gdyż nie zostaną one odpowiednio wyeksponowane, a podkreślanie cierpienia ludności cywilnej różnych narodów prowadzi do rozmywania jasnych granic między sprawcami i ofiarami². Przez kolejne lata, podczas których muzeum było w budowie, a wystawa w trakcie tworzenia, opozycyjna wówczas partia PiS i jej prezes Jarosław Kaczyński kontynuowali krytykę tej inicjatywy, zapowiadając, że będą dążyli do zmiany wystawy (Machcewicz, s. 147–160). Po wygranych przez PiS wyborach w 2015 roku, partia rozpoczęła realizację swoich założeń w stosunku do muzeum. Równocześnie muzeum było na końcowym etapie budowy budynku oraz niedługo przed rozpoczęciem montażu wystawy (Machcewicz, s. 147–160). W ciągu kolejnego roku dyrekcja i współpracownicy muzeum podejmowali starania, żeby dokończyć wystawę i otworzyć muzeum, natomiast władze PiS szukały sposobu na to, żeby przejąć władzę w muzeum, ponieważ zgodnie z przepisami dyrektora można było usunąć/zwolnić przed upływem kadencji tylko jeśli naruszył prawo, nie zrealizował programu lub w wyniku likwidacji jednostki, natomiast kadencja dyrektora Machcewicza obowiązywała do 2019 roku (Machcewicz, s. 165–167). W tej sytuacji rząd PiS 6 września 2016 roku (*Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 września 2016 r. w sprawie połączenia państwowych instytucji kultury – Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Muzeum Westerplatte i Wojny 1939 oraz utworzenia państwowej instytucji kultury – Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku*, 2016) ogłosił połączenie dwóch muzeów: nieistniejącego Muzeum Westerplatte oraz Muzeum Drugiej Wojny Światowej, tworząc nową instytucję, a tym samym zamykając Muzeum Drugiej Wojny Światowej w formie, jaka istniała dotychczas. Czas potrzebny do wykonania tego postanowienia, a także sprawy sądowe, które zostały wytoczone przez dyrekcję muzeum, miasto Gdańsk i Rzecznika Praw Obywatelskich przeciwko temu zarządzeniu (Machcewicz, s. 234) spowodowały wydłużenie terminu realizacji przejęcia władzy w muzeum, a tym samym możliwe stało się dokończenie prac nad budową i montażem wystawy. Na początku 2017 roku udało się otworzyć muzeum dla zwiedzających. Jednak niedługo później powołano nowego dyrektora placówki i zapowiedziano wprowadzenie wielu zmian w wystawie (Machcewicz, s. 276).

Wprowadzone zmiany to między innymi dodanie portretu Maksymiliana Kolbe, Witolda Pileckiego czy dużego portretu rodziny Ulmów, jak również filmu animowanego „Niewyciężeni”, który przedstawiał w sposób zideologizowany najnowszą historię Polski (ostatecznie, zgodnie z wyrokiem sądu, film został usunięty z wystawy). Wszystkie te zmiany zostały wprowadzone bez poszanowania dla pierwotnej koncepcji muzeum (Machcewicz, s. 276)³.

² *Muzeum II Wojny Światowej. Analiza Piotra Semki*, 11.08.2016, „Rzeczpospolita”, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/308119920-Muzeum-II-Wojny-Swiatowej-Analiza-Piotra-Semki.html>, 15.12.2024.

³ Dalsze losy wystawy w Muzeum Drugiej Wojny Światowej w Gdańsku zob. Mirowicz, 2023.

Innym, bardzo ważnym przykładem stosowania bezwzględnej polityki historycznej z wykorzystaniem wszelkich dostępnych narzędzi była głośna sprawa uchwalenia tzw. Holocaust law [art. 55 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. *o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* (Dz. U. 2007, Nr 63, poz. 424 ze zm.) (dalej ustawa o IPN)]. W roku 2018 rząd przyjął zmiany w ustawie o Instytucie Pamięci Narodowej, które wprowadzały między innymi odpowiedzialność karną za publiczne przypisywanie „polskiemu narodowi” lub „państwu polskiemu” odpowiedzialności za zbrodnie dokonane w czasie drugiej wojny światowej. Na temat tej ustawy, jej konsekwencji oraz historii wycofania się z niektórych przepisów, pod wpływem nacisku opinii międzynarodowej, istnieje bardzo wiele publikacji (zob. m.in.: *Wniosek RPO Janusza Kochanowskiego...*, 2008; Hackmann, 2018; Kończal, 2020; Babińska, Bilewicz, Bulska, Haska, Wiñiewski, 2018). W tym artykule chciałabym zwrócić uwagę na fakt, że uchwalenie ustawy i jej treść świadczą o metodach stosowanych przez prawniczy rząd polski w uprawianiu polityki historycznej. Nadrzędną zasadą, którą ówczesny rząd próbował wprowadzić, było odgórne decydowanie o treści oraz sposobach upamiętnienia. W ich przekonaniu do szerokiego grona odbiorców polskich i międzynarodowych powinien trafić jedynie pozytywny przekaz dotyczący bohaterskiego zachowania Polaków w czasie wojny. Podejście to nie pozostawia miejsca na badania naukowe i ustalenia historyków, które nie byłyby zgodne z rządową wizją przeszłości. Dodatkowo za niestosowanie się do wytycznych rządu w tym zakresie, zgodnie z zapisami, które pojawiły się w ustawie, groziła kara grzywny lub więzienia. Tym samym rząd polski zamierzał przejąć kontrolę nad sposobami przedstawiania historii. W tekście ustawy zostały użyte sformułowania, z którymi często spotykamy się w prawniczej literaturze, a które są trudne do zdefiniowania w kontekście odpowiedzialności za popełnione zbrodnie, jak naród polski czy państwo polskie, które dodatkowo pozostawiały pole do interpretacji przez władze. Podjęta przez rząd PiS próba wprowadzenia tej ustawy pokazuje, że polityka historyczna była realizowana również przy wykorzystaniu niedemokratycznych metod oraz podejmowane były próby kontrolowania wybranych fragmentów rzeczywistości (Kończal, 2021; Hackmann, 2018; Forecki, 2018).

Jednym z mniej znanych, ale wciąż istotnych przykładów ingerencji instytucji państwowych w prace naukowców, które zostały uznane za niezgodne z oficjalną retoryką polityczną, była reakcja Instytutu Pamięci Narodowej na publikację *Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski* (Engelking, Grabowski, 2018). W książce tej przeprowadzono szczegółowe badania, które skupiały się na strategiach przetrwania Żydów ukrywających się w czasie wojny oraz nastawieniu Polaków do Żydów w wybranych powiatach Polski. Opublikowana w 2018 roku praca zbiorowa opiera się na szczegółowej analizie dokumentów archiwalnych i zeznań sądowych. Poruszany temat i opis wielu negatywnych reakcji Polaków w stosunku do Żydów, którzy chcieli uzyskać pomoc w czasie Zagłady, w oczywisty sposób stały w sprzeczności z promowanym przez rząd obrazem postaw Polaków. Warto podkreślić, że skala reakcji instytucji państwowej na tę publikację jest we współczesnej Polsce niespotykana. Pracownicy IPN nie tylko dokonali przeglądu przedmiotowej pracy, ale także dokładnie sprawdzili źródła, skrytykowali metodologię i interpretację

naukową. W efekcie tych działań ukazało się kilka recenzji autorstwa takich krytyków jak Tomasz Domański i Roman Gieroń (zob. Domański, 2019; Gieroń, 2018; Golik, 2018; Gontarczyk, 2019; Rogulski, 2019)⁴, w których recenzenci zarzucają historykom manipulowanie faktami i kwestionują zastosowaną w tej książce metodologię. Warto podkreślić, że wbrew powszechnej praktyce, instytucja państwowa zdecydowała się aktywnie włączyć w dyskredytację tej publikacji, zawierającej oparte na faktach badania naukowe.

Rząd podejmował też wysiłki nad stworzeniem instytucji, które w sposób jednoznaczny przedstawiają pozytywny obraz Polaków w czasie drugiej wojny światowej. Przykładem takiej inicjatywy jest utworzone Muzeum Polaków Ratujących Żydów w czasie II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej. Muzeum zostało otwarte w 2016 roku w celu upamiętnienia i uhonorowania Polaków, którzy pomagali Żydom w czasie wojny. Na stronie placówki umieszczono informację że „podstawowym celem MPRŻ jest pokazanie bohaterskich postaw Polaków, którzy w czasie okupacji niemieckiej pomagali Żydom, ryzykując życie swoje i swoich rodzin (Muzeum Polaków Ratujących Żydów Podczas II Wojny Światowej). Wątkiem przewodnim w muzeum jest historia Wiktorii i Józefa Ulmów, którzy podczas wojny ukrywali ośmioro Żydów. Polski policjant Włodzimierz Leś z Łańcuta poinformował o tym niemiecką policję, w wyniku czego 24 marca 1944 roku cała rodzina wraz z ukrywanymi Żydami została zamordowana (Grabowski, Libionka, 2016, s. 619–642). Na uwagę zasługuje ewolucja sposobu pomijania niewygodnych faktów, które w tym przypadku dotyczą historii donosu na ukrywającą Żydów rodzinę Ulmów (Forecki, 2016). Jak opisuje Alicja Podbielska (Podbielska, 2019, s. 588–589) informację, że osobą donoszącą był Polak początkowo próbowano ukryć, pomijając ją, gdy to okazało się niemożliwe, zwracano uwagę na różne elementy pochodzenia denuncjatora, które sugerowały wyłączenie go ze wspólnoty narodowej (podkreślano jego grekokatolickie wyznanie, sugerowano, że był Ukraińcem), oraz podkreślano fakt, że został skazany i rozstrzelany przez polskie podziemie (Podbielska, 2019, s. 588–589). W muzeum pominięto też kwestię innych mordów popełnionych na Żydach przez Polaków w tym rejonie, co pokazują prace Dariusza Libionki i Jana Grabowskiego.

Stanowisko Unii Europejskiej

Stanowisko Unii Europejskiej i instytucji z nią współpracujących w zakresie upamiętniania historii Holokaustu, w szczególności The International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), jest jednoznaczne w tym zakresie. Została wypracowana wspólna definicja zjawiska „Holocaust distortion” – zniekształcania historii Holokaustu, w którą wpisują się działania prawicowego rządu polskiego. Według przyjętej definicji „zniekształcanie historii Holokaustu” polega na „usprawiedliwia-

⁴ Wszystkie te publikacje dostępne są na stronie Instytutu Pamięi Narodowej, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/66319,Nowe-recenzje-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w-wybranych-powiatach-ok-upowanej.html>, 2019.

niu, minimalizowaniu lub błędnym przedstawianiu różnych aspektów tej historii, w tym sponsorowana przez państwo manipulacja historią Holokaustu, w celu siania niezgody politycznej w granicach państwa lub poza nim” (*What is Holocaust distortion and why it is a problem?*, 2022). Zjawisko to jest postrzegane jako bardzo niebezpieczne, a w opracowaniach na ten temat polska ustawa o IPN (Holocaust law) jest podawana jako przykład, obok działań rządu węgierskiego w tym zakresie (*IHRA Chair's Statement on amendment of Polish National Remembrance Law*, 2018).

Przedstawiciele organizacji takich jak IHRA wzywali polski rząd do ochrony wolności badań i aktywnego promowania edukacji, upamiętnienia i badań nad historią Holokaustu w jej wszystkich wymiarach oraz do otwartego podejścia do przeszłości i wszystkich faktów historycznych. Przykładem tego jest wypowiedź sekretarz generalnej IHRA dr Kathrin Meyer, po zdarzeniu do jakiego doszło podczas wykładu prof. Grabowskiego, gdy Grzegorz Braun przerwał jego wykład (*IHRA Secretary General condemns the silencing of researchers in Poland*, 2023).

Unia Europejska podejmuje starania zmierzające do podniesienia świadomości społecznej dotyczącej historii Holokaustu, poprzez takie działania jak finansowanie badań naukowych oraz integrację środowisk naukowych ze społeczeństwem, które umożliwiają rozpowszechnianie udokumentowanej wiedzy historycznej. Przykładami takich projektów są programy Europe for Citizens oraz Horizon 2020. Parlament Europejski ustanowił Międzynarodowy Dzień Pamięci o ofiarach Holokaustu, Międzynarodowy Dzień Pamięci o Zagładzie Romów, wezwał do przyjęcia definicji antysemityzmu, która została zaproponowana przez IHRA i którą przyjęło 31 państw członkowskich, w tym Polska. Parlament Europejski monitoruje też wzrost antysemityzmu oraz przypadki zaprzeczania i zniekształcania historii Holokaustu (*The European Union and Holocaust Remembrance*, 2018).

Podsumowanie

Założenia polityki historycznej partii PiS w zakresie historii Holokaustu, a w szczególności w kwestii postaw Polaków w stosunku do Żydów w czasie wojny, są oparte o założenia ideologiczne, które w wielu aspektach są sprzeczne z faktami historycznymi, wielokrotnie potwierdzonymi w badaniach naukowych. Polityka ta była realizowana w sposób często wykraczający poza ogólnie przyjęte standardy demokratyczne oraz etyczne, bez poszanowania dla instytucji naukowych i upamiętniających historię oraz dla naukowców i środowisk akademickich. Taki sposób prowadzenia polityki historycznej dotyczącej wydarzeń związanych z Holokaustem jest sprzeczny ze stanowiskiem Unii Europejskiej, która podejmuje działania nie tylko w celu zachowania pamięci o tych wydarzeniach, ale również stara się walczyć ze zniekształcaniem historii. Efektem tych działań były wezwania polskiego rządu do przestrzegania podstawowych wartości w tym zakresie, jednak nie przynosiły one żadnych efektów i nie ma wątpliwości że polityka historyczna w Polsce prowadzona przez przedstawicieli prawicowych ugrupowań zmierzała w przeciwnym kierunku niż w pozostałych demokratycznych krajach UE.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Agnieszka Gawlas-Zajączkowska

Data curation (Zestawienie danych): Agnieszka Gawlas-Zajączkowska

Formal analysis (Analiza formalna): Agnieszka Gawlas-Zajączkowska

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Agnieszka Gawlas-Zajączkowska

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Agnieszka Gawlas-Zajączkowska

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- Babińska M., Bilewicz M., Bulska D., Haska A., Winiewski M. (2018), *Stosunek do Żydów i ich historii po wprowadzeniu ustawy o IPN*, Analiza przygotowana na zlecenie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Analiza_Skutki_ustawy_o_IPN.pdf, 16.12.2024.
- Behr V. (2019), *Między nauką a polityką. Historia najnowsza jako pole walki*, „Kultura i Rozwój”, nr 7, <http://www.kulturairozwoj.msap.pl/index.php/63-kir07-10-vb>, 16.12.2024.
- Chwedoruk R. (2015), *Polityka Historyczna w Europie – periodyzacja i wiodące dyskursy*, „Studia Politologiczne”, nr 35.
- Domański T. (2019), *Korekta obrazu? Refleksje źródłoznawcze wokół książki Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski*, „Polish-Jewish Studies”, t. 1–2, red. B. Engelking, J. Grabowski, Warszawa 2018, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/publikacje/43750,Korekta-obrazu-Refleksje-zrodloznawcze-wokol-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w.html>, 16.12.2024.
- Engelking B., Grabowski J. (2018), *Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski*, tom I i II, Warszawa.
- Forecki P. (2016), *Muzeum Zgody w Markowej*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”, nr 12.
- Forecki P. (2018), *Po Jedwabnem. Anatomia pamięci funkcjonalnej*, Olsztyn.
- Gawin D. (2005), *Pamięć i nadzieja*, w: *Pamięć i Odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław.
- Gieroń R. (2018), *Próby przetrwania zagłady w powiecie bocheńskim. Refleksje po lekturze artykułu Dagmary Swałtek-Niewińskiej*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 47, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/66319,Nowe-recenzje-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w-wybranych-powiatach-okupowanej.html>, 16.12.2024.
- Golik D. (2018), *Nowatorska noc. Kilka uwag na marginesie artykułu Karoliny Panz*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 47, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/66319,Nowe-recenzje-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w-wybranych-powiatach-okupowanej.html>, 16.12.2024.
- Gontarczyk P. (2019), *Między nauką a mistyfikacją, czyli o naturze piśmiennictwa prof. Jana Grabowskiego na podstawie casusu wsi Wrotnów i Międzyzyleś powiatu węgrowskiego*, „Glaukopis” nr 36, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/66319,Nowe-recenzje-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w-wybranych-powiatach-okupowanej.html>, 16.12.2024.
- Grabowski J. (2021), *Polacy, nic się nie stało. Polemiki z Zagładą w tle*, Kraków–Budapeszt–Syrakuzy.

- Grabowski J., Libionka D. (2016), *Bezdroża polityki historycznej. Wokół Markowej, czyli o czym nie mówi Muzeum*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”, nr 12.
- Gross J. T., (2000), *Sąsiedzi. Historia Zagłady żydowskiego miasteczka*, Fundacja Pogranicze, Sejny.
- Hackmann J. (2018), *Defending the „Good Name” of the Polish Nation: Politics of History as a Battlefield in Poland, 2015–18*, “Journal of Genocide Research”, t. 20.
- IHRA Chair’s Statement on amendment of Polish National Remembrance Law, <https://holocaustremembrance.com/statements/ihra-chairs-polish-national-remembrance-law,2018>, 16.12.2024.
- IHRA Secretary General condemns the silencing of researchers in Poland (2023), <https://holocaustremembrance.com/statements/ihra-secretary-general-researchers-poland>, 16.12.2024.
- Kończal K. (2020), *Mnemonic Populism: The Polish Holocaust Law and its Afterlife*, Published online by Cambridge University Press: 23 April, <https://www.cambridge.org/core/journals/european-review/article/mnemonic-populism-the-polish-holocaust-law-and-its-afterlife/7A5CB69785AF057A849ABED824FEBD4E>, 16.12.2024.
- Kostro R., Ujazdowski K. (2005), *Odzyskać pamięć*, w: *Pamięć i Odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław.
- Machcewicz P. (2017), *Muzeum*, Kraków.
- Merta T. (2005), *Pamięć i nadzieja*, w: *Pamięć i Odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław.
- Michalski Ł. (2005), *Szkolna historia – notatki z pola bitwy*, w: *Pamięć i Odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław.
- Mirowicz P., *Zapadł wyrok w sądzie II instancji w sprawie wystawy w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku*, dzieje.pl, 17.04.2023, <https://dzieje.pl/rozmaitosci-histeryczne/zapadl-wyrok-w-sadzie-ii-instancji-w-sprawie-wystawy-w-muzeum-ii-wojny>, 16.12.2024.
- Muzeum II Wojny Światowej. Analiza Piotra Semki*, „Rzeczpospolita”, 11.08.2016, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/308119920-Muzeum-II-Wojny-Swiatowej-Analiza-Piotra-Semki.html>, 16.12.2024.
- Podbielska A. (2019), *Święta rodzina z Markowej: kult Ulmów i polityka historyczna*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”, nr 15.
- Muzeum Polaków Ratujących Żydów Podczas II Wojny Światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej, <https://muzeumulmow.pl/pl/muzeum/o-muzeum/>, 16.12.2024.
- Program Prawa i Sprawiedliwości (2014), Warszawa.
- Program Prawa i Sprawiedliwości (2019), Warszawa.
- Roguski T. (2019), *Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski*, red. B. Engelking, J. Grabowski, „Glaukopis” na 36, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/66319,Nowe-recenzje-ksiazki-Dalej-jest-noc-Losy-Zydow-w-wybranych-powiatach-okupowanej.html>, 16.12.2024.
- The European Union and Holocaust Remembrance* (2018), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614662/EPRS_BRI\(2018\)614662_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614662/EPRS_BRI(2018)614662_EN.pdf), 16.12.2024.
- What is Holocaust distortion and why it is a problem?* (2022), <https://holocaustremembrance.com/news/recognition-countering-holocaust-distortion>, 16.12.2024.
- Wniosek RPO Janusza Kochanowskiego do TK w sprawie „pomawiania Narodu Polskiego”*, <https://bip.brpo.gov.pl/pliki/12218174330.pdf>, 16.12.2024.
- Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 września 2016 r. w sprawie połączenia państwowych instytucji kultury – Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Muzeum Westerplatte i Wojny 1939 oraz utworzenia państwowej instytucji kultury – Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku*, 7.09.2016, Dziennik Urzędowy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016, poz. 54, https://bip.mkidn.gov.pl/media/dziennik_urzedowy/poz54_2016.pdf, 16.12.2024.

Streszczenie

W artykule przedstawiono podstawowe założenia prawicowej polityki historycznej realizowanej w Polsce przez rząd Prawa i Sprawiedliwości w latach 2005–2007, a następnie 2015–2023, na podstawie analizy programów politycznych i artykułów publikowanych przez przedstawicieli tego nurtu. Opisano wybrane elementy sposobu realizacji tej polityki w zakresie upamiętniania historii Holokaustu, ze szczególnym uwzględnieniem decyzji i wydarzeń, które wydają się być niezgodne z demokratycznymi standardami europejskimi i wskazują, że polityka historyczna rządu PiS była realizowana bez poszanowania badań naukowych i prowadzona w sposób ideologiczny. W ostatniej części artykułu przedstawiono podstawowe działania instytucji Unii Europejskiej dotyczące zasad upamiętniania historii Holokaustu oraz reakcje przedstawicieli IHRA na wydarzenia w Polsce.

Słowa kluczowe: polityka historyczna, historia Holokaustu, Polska

The Historical Policy of Law and Justice Party on the Example of Selected Issues Concerning the Commemoration of the Holocaust in the Light of the Recommendations of the European Union Institutions

Summary

The article presents the basic assumptions of right-wing historical policy implemented in Poland by the Law and Justice government in 2005–2007 and then 2015–2023, based on the analysis of political programs and articles published by representatives of this trend. Then, selected elements of the method of implementing this policy in the field of commemorating the history of the Holocaust were described, with particular emphasis on decisions and events that seem to be inconsistent with democratic European standards and indicate that the historical policy of the Law and Justice government was implemented without respect for scientific research and conducted in an ideological manner. The last part of the article presents the basic recommendations and guidelines of the European Union institutions regarding the principles of commemorating the history of the Holocaust, as well reactions of IHRA representatives to events in Poland.

Key words: historical politics, history of the Holocaust, Poland